

A büntetésvégrehajtás és a tudományos kutatás

Február végén tartották meg a bv. középtávú terve témafelelőseinek kétnapos munkaértekezletét a Rendőrtiszti Főiskolán. Először *dr. Tóth Tihamér* ezredes elvtárs, a főiskola parancsnokhelyettese köszöntötte az értekezlet résztvevőit, majd *dr. Kun László* vezérőrnagy, a büntetésvégrehajtás országos parancsnoka nyitotta meg a tanácskozást.

Elmondta, hogy ez a munkaértekezlet szervesen illeszkedik azoknak az elméleti konferenciáknak a sorába, amelyek 1985-ben kezdődtek a differenciálás a büntetésvégrehajtásban témával, és amelyek 1989 júliusával folytatódnak majd a nevelési szolgálatok megalakulásának 30-dik évfordulójára rendezett szimpozionnal. Megállapította, hogy a különböző hosszútávú – nevelési, munkáltatási – koncepciók kidolgozása után is jelentős elméleti kutatómunka folyt, melynek eredményeit a vezetés széles körben meg kívánja ismertetni elsősorban azzal a bévés szakembergárdával, mely ezeket gyakorlati munkájában hasznosítani képes, valamint az érdeklődő külső szakmai közösséggel.

Az ötéves középtávú terv első témaköre, *az elítélt kategóriák komplex vizsgálata* keretében hat előadás hangzott el. *Dr. Boros János* bv. őrnagy, a témakör felelőse elmondta, hogy kutatói a bv-rendszer további differenciálásának kérdésével foglalkoznak. Nevezetesen az elítéltek megismerésével és osztályozásával, a bv-intézmények megkülönböztetésével és hatékonyságának mérésével, a fogvatartottakkal való bánásmód kiválasztásával és a személyi állomány elítéltek iránti attitűdjével.

Az első beszámolóban a visszaeső bűnelkövetők komplex vizsgálatáról volt szó. E kutatás három célt tűzött ki maga elé: az elítéltek leírását, jellemzését: az ún. típusalkotást, végül a visszaeső magatartás okainak feltárását. A vizsgálat igazolta a tárgyban végzett régebbi – pszichológiai, pedagógiai, szociológiai, kriminológiai – felmérések eredményeit. Újfént bebizonyosodott, hogy a visszaeső bűnelkövetők többszörösen hátrányos helyzetűek. Iskolázatlanok, szakképzetlenek, intellektusuk alacsony, szocializációjuk hibás, egyharmad részük személyiségzavarban szenved, értékrendjük egy anti-szociális szubkultúra értékrendje.

Kimutatott a kutatás egy börtönszocializációnak elnevezhető folyamatot, melynek lényege a börtön normáinak megtanulása, értékeinek elsajátítása. Ez lehetővé teszi a bv-intézethez való alkalmazkodást, a börtönszubkultúrába való integrálódást. A börtönszocializáció kétélű folyamat, megkönnyíti a börtönadaptációt, ugyanakkor mintegy előkészíti a visszaesést. A kutatók megkísérelték a típusképzést, hatféle visszaeső bűnözőt találtak. Megpróbálták a visszaesés feltételeit adatokkal alátámasztani.

A munkaértekezlet résztvevői

feltárni azt a törvényszerűséget, amely a zártság és a deprivációk foka, a konformizmus erőssége és bizonyos személyiségvonások romlása között fennáll.

Dr. Boros János számolt be a kutatásnak arról a második köréről, melyet *a bv-intézetek típusba sorolása* c. téma vetett fel. Fontos, hogy megismerjük a különböző bv-intézetek hatásmechanizmusát, hogy megtudjuk, milyen különbségek vannak az egyes bv-intézetek között; mivel csak úgy van értelme az elítéltek osztályozásának, ha az így kialakított elítélt csoportokat az eredményes reszocializáció érdekében helyezzük el a megfelelő bv-intézetekben.

Az előadó megállapította, hogy a bv-rendszer már a jogszabályok alapján is differenciált. Ám a tapasztalatok azt mutatják, hogy a fokozatokon belül a megkülönböztetésnek kiaknázatlan lehetőségei vannak. Ezeket a tudományos kutatás egzakt módszereivel mielőbb fel kell tárni, feltérképezve a vizsgálatba bevont börtönök belső fizikai és társas viszonyainak eltérő és közös pontjait. A börtöntípusok kialakítása nélkül differenciált végrehajtásról szó sem lehet.

A téma több részkutatásból áll össze: 1. A bv-intézet és a környezet viszonyából, 2. az utóbbi fizikai jellemzőiből, 3. a személyi állomány összetételéből, 4. az elítéltek sajátosságaiból. A vizsgált intézetek közül három (Állampuszta, Baracska, Márianosztra) szerves része a környezetnek, három pedig lévén nagyvárosban (Balassagyarmaton, Sopronkőhidán, Szegeden) jóval lazábban kapcsolódik környezetéhez, autonómiája kifejezettebb. A környezet fizikai jellemzőit vizsgálva azokra koncentráltunk, amelyek növelték, illetve csökkenték az elítéltek deprivációját.

Ami a személyi állomány összetételét illeti, felmértük, honnan verbuválódott, miért választotta ezt a munkát, mennyire szakképzett, és az elítéltek irányában milyen attitűdjei vannak. Ami pedig a fogvatartottakat jellemzi: szocio-

A konferencia elnöksége

lógiai-kriminológiai adatok, információs csoporton belüli hely, hierarchiafok, státuszszerep, értékorientáció, a normakövetés mikéntje, a depresszió válfaja, a felügyelettel való interakció sajátosságai, és így tovább.

Cserei Gábor bv. őrnagy írásban leadott előadásában abból indult ki, hogy a bv-intézetek a környezet intézményrendszereinek részei, azokkal kölcsönösségi viszonyban állnak. E kapcsolat megismerése nélkülözhetetlen a börtönök típusba sorolásakor. A szerző egyébként beszámolt a Márianosztrán elvégzett próbaintervjú tapasztalatairól is, csatolta a kutatás vázlatát, az intervjú kérdéseit. Leszögezte, hogy Márianosztrával kapcsolatban nem beszélhetünk elkülönült faluról. A rokonsági kapcsolatok zöme ugyanis a településhez kötődik, és a barátságok is alapvetően kollegiális körben köttetnek. A cikk végső konklúziója, hogy ez az intézet évszázados működése következtében szinte magába integrálta környezetét.

A délutáni program *dr. Németh Gyula* bv. alezredes előadásával kezdődött. Az őrzésbiztonsági rendszerek fejlesztése kapcsán szólt az információhiányról. Pl. a svéd büntetésvégrehajtásról még a Belügyminisztérium se tud semmit. Hasonlóan ismeretlenek számunkra a román, bolgár, kubai biztonságtechnikai problémák is. A nyugati országok technikai berendezéseiről valamivel többet tudunk. A bv-intézetekben infrahálót, mozgást érzékelő berendezéseket, számítógépet, ipari tévét egyaránt használnak. A magyar büntetésvégrehajtás egyik célja a bv-intézetek technikai berendezéseinek egységesítése. 1995-ig szándékunkban áll a videorendszert általánossá tenni, és bevezetni az igen jó hatásfokú „Erika” automatikus riasztórendszert.

Ezután következett a harmadik témakör, *a bv-nevelés hatékonysága* címmel. *Módos Tamás* bevezetőül elmondta, hogy négy tanulmány készült el a nevelési szintek mérésével, meghatározásával kapcsolatban. Ezeket bárki el-

olvashatja, de jelen szimpozionon *dr. Bábosik István egyetemi tanár* beszél, akinek elméletéből mindannyian kiindultak. A nevelés az egyént optimális színvonalú közösség- és önfejlesztő aktivitásra akarja felkészíteni, és az ezt szolgáló magatartás, illetve tevékenységformák megerősítésén fáradozik. A társadalmi aktivitás minősége csak közvetve befolyásolható, tehát a neveltségi szintet is csak közvetett módon lehet mérni.

A személyiség megismerésénél figyelembe kell venni, hogy nem egyszerűen pszichikus állapotok, folyamatok összessége, hanem különböző szintű és funkciójú komponensek strukturált, dinamikus egysége. Ezen belül bír kitüntetett szereppel az ösztönző sajátosságcsoport. Ide sorolhatók az aktivitás irányát, tartalmát meghatározó motivációs képződmények, mint a szokások, példa- és eszményképek, meggyőződések. A neveltségi szint vizsgálata a személyiség ösztönzőrendszerének szociális minőségét igyekszik definiálni, olyan közvetett mutatókon át, mint az egyén szociális-morális tudatosságának szintje, illetve az egyéni magatartáskép tendenciáinak minősége és szilárdsága.

A gyógyító-nevelés hatékonyságáról *dr. Boros János* bv. őrnagy, *dr. Szőnyi Gábor* főorvos és *dr. Lovass Zsuzsa* pszichológus tartott előadást. A gyógyító-nevelő csoportok intézményét az 1979. évi 11. tvr. hozta létre. Tíz intézetben állítottak fel ilyen csoportokat – külön napirenddel. Több-kevesebb sikerrel azóta működnek, ám hatékonyságukat még senki nem vizsgálta, főleg a mérésből eredő metodikai problémák miatt. Az általunk indított kutatás az itt végzett csoportterápiás tevékenység mérhetőségével foglalkozik. Ebbe természetesen bele kell kalkulálni a környezeti hatásokat, az adott bv-intézet szubkultúráját, melynek érték- és normarendszere többnyire a terápiás célok ellen hat.

A feladat tehát kettős: meg kell mérni a szubkulturális hatásokat, és ennek függvényében kell a terápiás tevékenység eredményességéről véleményt alkotni. A kutatásba öt intézetet, a Budapesti Fegyház és Börtönt, Baracsát, Kalocsát, Vácott, és Tökölt kapcsoltuk be. Az előkészítő szakaszban (1987–1988 között) mind az öt helyen beindult a csoportterápiás munka. A tervezés, a próbavizsgálat szakaszában (1988–1989 között) igyekeztünk a *dr. Hidas György* és *dr. Szőnyi Gábor* által kidolgozott csoporthatásmérő módszereket a helyi viszonyokra adaptálni. Végül a harmadik szakaszban (1989–1990 között) történik majd meg maga a csoportterápiás hatásmérés.

A negyedik témakör a *bv-nevelés módszertana* volt. Először *dr. Kövér Ágnes* beszélt az elítéltek megismeréséről. Mielőtt a pedagógiában, szociálpszichológiában alkalmazott módszereket kipróbálták volna az egyes elítélt csoportokon, és ezek tapasztalatait felhasználták volna a fogvatartottak nevelésében, vizsgálatot végeztek a nevelők körében. Hisz mit ér egy jó metodika kidolgozása, ha a közeg, amely alkalmazza majd – ismeretlen. A felmérés kérdőívei, a kutatás módszerei beváltották a hozzájuk fűződő reményeket, a megismerési folyamat helyes segédeszközeinek bizonyultak.

Ruzsonyi Péter ismét szót kapott és néhány szabadidős tevékenység szerepéről beszélt a fogvatartottak nevelésében: így a könyvtári munkáról, a szakköri foglalkozásokról, az amatőr művészeti csoportok tevékenységéről, a sportfoglalkozásokról. Megemlítette, hogy a felsőoktatási intézmények közművelődési szakos hallgatóinak bevonása a nevelőmunkába milyen előnyökkel, illetve nehézségekkel jár együtt.

A bv-nevelés célkitűzéseinek megvalósításában rendkívül nagy jelentősége van a fogvatartottak szabadideje megszervezésének. A szakszerűen felépített és vezetett programok által kiváltott hatások hozzájárulnak az elítélt sze-

mélyiségének formálásához, a kialakult közösségi kapcsolatok pedig szociálisan elfogadott módon vezethetnek le indulatokat és feszültségeket, azaz csökkenthetik a börtönártalmakat. Néha sikerül olyan készségeket, képességeket kialakítani, olyan életvezetési mintát adni, amely a szabadulás utáni visszailleszkedéshez egészen konkrét segítséget nyújt.

A második nap délelőttjén került sor az ötödik – *a bv-vállalatok felügyeletének és irányításának továbbfejlesztése* – témakör megtárgyalására. Elsőként *Sörös András* bv. százados szólalt fel kiselőadást tartva a bv-vállalatok jogi helyzetének és népgazdasági meghatározottságának összhangjáról. Referátuma három részre tagolódt:

- az első rész arról szólt, hogy a bv-vállalatok speciális helyzetét szabályozó jogszabályok felújításra szorulnak egy átfogó, magas szintű jogszabály keretében;

- a második rész történeti alapon a bv-vállalatok jövedelemszabályozási modelljeit elemezte;

- a harmadik rész pedig a preferált jövedelemszabályozási rendszerben elért eredményekkel és problémákkal foglalkozott; tehát a bv-testület költségvetésének túlfogyasztásával, a bv-vállalatoktól történő tőke kivonással, a fogvartartottak alacsony bérszínvonalával stb. Végül javaslatok hangzottak el a bv-gazdálkodás megbomlott egyensúlyának helyreállítására...

A fogvartartottak munkáltatásával összefüggő jogi és gyakorlati kérdések témát *dr. Borka Katalin* vezette elő, az előadást magát pedig *dr. Hagelmayer Istvánné* egyetemi tanár tartotta. Ez utóbbit nem ismertetjük, mert az előadás teljes szövegét lehozza a Módszertani füzetek 1989/3-as száma.

A hatodik témakör *a bv-szervezet korszerűsítése* volt. Először *dr. Mészáros József* nyugalmazott bv. ezredes taglalta a probléma történeti aspektusát. Előadásának főbb tanulsága az alábbiakban foglalható össze: a magyar büntetés-végrehajtás történetében rendkívül eredményes volt a múlt század utolsó évtizede, hisz a fejlett nyugati mintákhoz igazodott, az ún. ír rendszer bevezetését tűzte ki célul. A hatvanas évekig gyakorlatilag változatlan maradt a szervezet. Ami a fiatalkorúakat illeti, a szükséges előrelépés csak az utóbbi húsz évben következett be. Az utógondozás pedig sajnálatos módon 1945 előtt hatékonyabb volt mint jelenleg, e szituációt feltétlenül meg kell változtatni.

Dr. Csordás Sándor bv. alezredes a büntetés-végrehajtás mai struktúráját elemezve vázolta fel a modernizálás általa elképzelt variációit. Egyébiránt hat tanulmány született e témában. Ezek közül öt (*dr. Zsorda László* bv. őrnagy, *Módos Tamás* bv. őrnagy, *Polgár Tibor* bv. százados, *Csapó József* bv. őrnagy és *Köszler Antal* bv. százados tollából származó) írás egy-egy konkrét intézettípussal foglalkozott, egy pedig – nevezetesen *dr. Sereg Pál* tanulmánya – kísérletet tett a büntetés-végrehajtás szervezetrendszerének átfogó elemzésére. A kutatások feltérképezték a jelenlegi struktúra ellentmondásait, mely túlnyomórészt csak a szervezet átalakításával csökkenthető, illetve szüntethető meg igazán.

A szervezetátalakítás fő irányai a következőkben foglalhatók össze: meg kellene szüntetni az Országos Parancsnokság és a bv-intézetek közötti párhuzamosságokat, átfedéseket úgy, hogy bizonyos hatásköröket, szervezeti egységeket át kell csoportosítani az intézetekhez. Ezzel párhuzamosan csökkenteni kellene a Parancsnokság létszámát és rugalmasabbá tenni működését. Az intézeteknél pedig alapvetően három nagy szervezeti egységet kellene létrehozni: *a biztonsági szolgálatot a (belső őrségből, nevelésből, igazgatásból álló) bünte-*

tésvégrehajtási osztályt, végül az (anyagi, pénzügyi, egészségügyi kérdésekkel foglalkozó) ellátási és gazdálkodási osztályt.

A hetedik témakör *a bv. személyi állományának alkalmassága* volt. Dr. Csetneky László *bv.* őrnagy elmondta, hogy a kutatás a büntetésvégrehajtási hatásrendszert tervező, koordináló, kivitelező személyi állomány bevalását igyekezett sokrétű megközelítésben vizsgálni. Tanulmányozták a tisztek pályafutását, a tiszthelyettesképző, zászlósképző iskola hatékonyságát, az onnan kibocsátottak alkalmasságát, a HB-állomány, a biztonsági szolgálat bevalását. Mintegy 800 főt mértek fel 10 év távlatában. Két modellt alkalmaztak: egy szociológiai és egy saját bevalást értékelő szubjektívet. Kiderült: a testülethez 60–70%-ban az anyagiak vonzzák a diplomásokat. A belső képzésűek 80%-a marad a pályán, a külső képzésűeknél ugyanez az arány csupán 42%. A többiek szakmai problémák, illetve anyagilag jobban értékelt civil foglalkozás miatt elhagyják a testületet.

A munkaértekezleten időhiány miatt már nem kerülhetett napirendre a nyolcadik témakör, *a büntetésvégrehajtás története* és a kilencedik témakör *a bv-jog fejlesztése*. Dr. Lőrincz József *bv.* alezredes e témakörök felelőse arról számolt be írásbeli tájékoztatójában, hogy a történetkutatás a felszabadulás előtti korszakra vonatkozóan lendületesen folyik, és az év végére várhatóan elkészülnek a zárótanulmányok. A felszabadulás utáni korszak feltárása elé komoly akadályokat gördít a dokumentumok, adatok nehéz hozzáférhetősége, az időszak büntetőpolitikájának várható átértékelése, és mindez szükségessé teszi a feldolgozás határidejének módosítását.

A bv-jog kutatása tárgyában időarányosan folyik a nyugat-európai bv-rendszerek összehasonlító vizsgálata, és zárótanulmánnyal fejeződött be az elítéltek jogi helyzetének feltárása. E téma kapcsán mondta el dr. Vokó György legfőbb ügyész, hogy a büntetésvégrehajtási jognak a nemzetközi elvárások szerinti művelése és ezen belül az elítéltek jogi helyzetének átgondolása, összhangban a büntető-politika, a büntetési rendszer fejlődési irányvonalával hozzájárulhat az állampolgári jogok fokozott védelméhez, a törvényesség további erősítéséhez. Az alapvető emberi jogokba tagadhatatlanul a büntetések és a büntető intézkedések végrehajtása során történik a legerőteljesebb beavatkozás.

A bv-jog számos elméleti problémájának tisztázását sürgeti a tejlodesnek az az igénye is, amely minden állampolgári jogot és kötelességet, valamint azok módosulását törvényben kívánja szabályozni. A büntetésvégrehajtási jogalkotásnak az eddigieknél magasabb szintű új periódusához pedig elengedhetetlenül szükséges e jogág tudományos igényű széles látókörű művelése, elzárkózásának feloldása, a szakmai közvélemény és a társadalom figyelmének, valamint aktív együttműködésének felkeltése. A társadalom – éppen a közös cselekvéshez nélkülözhetetlen tisztánlátás érdekében – nem hallgathat szemérmesen erről a „kényelmetlen produktumáról”.

*

Dr. Tari Ferenc *bv.* ezredes, az országos parancsnok általános helyettese a konferencia zárószavában eredményesnek minősítette a tanácskozást, elmondta, hogy a hallgatóság átfogó képet alkothatott a büntetésvégrehajtásnál folyó tudományos munkáról. Véleménye szerint a jövőben is kell hasonló munkaértekezletet tartani, de lehetőleg olyat is, ahol hozzászólhat a hallgatóság.

Dr. Boros János